

مساجد و مدارس سبزوار

محمدحسن خان صنیع الدوله (اعتماد السلطنه) در جلد سوم مطلع الشمس، ساختمان مسجد جامع سبزوار و سایر ابنیه متبرکه تاریخی را بسیار باحوصله و دقت تشریح و توصیف کرده است ولی از آن زمان تا کنون تغییراتی در بعضی قسمتهای این ابنیه داده شده که مختصراً بذكر آن می پردازیم .

اول : مسجد جامع سبزوار

مسجد جامع فعلی واقع در خیابان بیهق و تقریباً در وسط شهر سبزوار است تا حدود سی سال قبل ، در ورودی آن در بازار سرپوشیده قرار داشت (۱) تاریخ اتمام بنای این مسجد ، سنه ۶۳۲ هجری بوده است و نعم ماقیل معمار صنع از پی تاریخ سال گفت

«بکتاب عالم آمده» چون مسجد الحرام

بنابر این نظر اعتماد السلطنه در جلد سوم مطلع الشمس که این مسجد را از ابنیه سرداران دانسته است مقرون بصحت نیست زیرا امیر عبدالرزاق سرداری در سنه ۷۳۶ (یعنی بعد از فوت سلطان ابوسعید بن سلطان محمد خدا بنده در سیزدهم ربیع الاول ۷۳۶) بر سر کار آمد و او نخستین سرداریه است و همانطور که ذکر شد تاریخ اتمام بنای مسجد جامع سبزوار سال ۶۳۲ هجری یعنی يك قرن قبل از سرداریان است .

صحن این مسجد بمساحت دوهزار متر مربع است و ارتفاع ایوان مقصوده هفده متر است و ارتفاع طاق ایوان تا گنبد به بیست متر می رسد . این مسجد دارای چهار گلدسته و رواقها و ایوانهای وسیع و ستونهای استوار است .

به دستور شاه طهماسب اول که در سنه ۹۳۰ بعد از مرگ شاه اسماعیل صفوی به سلطنت رسید و در ۹۳۴ بطرف خراسان آمد و لشکر اوزبک را شکست داده به قزوین مراجعت کرد و عاقبت در ۹۸۴ در مشهد رضوی از دنیا رفت

۱- از چند بازار که در اثر احداث خیابانهای بیهق و اسرار بکلی از بین رفته است فقط قسمتی از بازار روبروی امامزاده یحیی بن موسی باقی مانده که از خیابان بیهق به آن وارد می شوند و از طرف شهرداری سه قسمت از خیابان اسراره آن راه پله بازار شده است . از چند میدان با فروشی هم فقط میدان حدادان و آهن فروشان باقی مانده است .

و نیر بعد از آن وسیله مرحوم حاج میرزا ابراهیم مجتهد معروف به شریعتمدار (۱) در شبستانهای مسجد تعمیراتی کردمانند . در سالهای اخیر به اقدام مرحوم آیت الله حاج میرزا حسین فقیه سبزواری که از مراجع تقلید و اساتید و مشایخ اجازة اینجانب و ساکن مشهد بود شبستانهای شرقی مسجد جامع تجدید بنا و بنحو مطلوبی ساختمان شد .

دوم : مسجد پامنار

این مسجد ، سابقاً جامع سبزواری بوده و در حدود یک هزار و یکصد سال پیش بنا شده است در ابتدا سقف آن را با چوب پوشانده اند ولی فعلاً سقف آن با آجر پوشیده شده است .

در تاریخ بیهق در ذکر این مسجد نوشته است که مسجد آدینه سبزواری در روزگار حمزة بن آذرك الخارجی خراب گشته بود و مردم نماز جمعه و اعیاد به خروجر رفتندی .

پیرزنی بود ثروتمند و باغی وسیع داشت . مردم سبزواری گفتند باغ این مستوره متموله برای مسجد شایسته است پس بدرسرای او رفتند و حال عرض کردند ، پیرزن گفت چندان که مسجد را می باید خط بکشید و درخت در این باغ بسیار است باید برید و سقف مسجد را از آن ترتیب باید کرد و مزد استاد و عمله چندان که باید من میدهم . (۲)

این مسجد نیز فعلاً در خیابان بیهق ، واقع است . در سالهای اخیر وسیله مرحوم حاج سید یحیی نظام زاده (فرزند مرحوم سید جعفر نظام العلماء که در تیرماه ۱۳۴۹ خورشیدی برای معالجه بطهران آمد و در سن ۷۴ سالگی فوت نمود محل دفنش امامزاده عبدالله تهران است . و عموزاده من و خواهر من زوجه او بود) تعمیراتی در آن شد و قرائتخانه و کتابخانه ای در آن احداث و بعلاوه از کوجه پامنار دری به مسجد احداث شد که مورد استفاده است .

سوم : مسجد لطفعلی خان

فعلاً در خیابان اسرار واقع است ، سابقاً بجای این خیابان ، بازار ارک بود و این مسجد در بازار ارک واقع می شد . چندان قدمتی ندارد .

چهارم : مسجد شریعتمدار

واقع در خیابان بیهق . پشت آرامگاه مرحوم حاج میرزا ابراهیم شریعتمدار ، متوفی سال ۱۳۰۵ هجری قمری .

۱ - رجوع کنید به مجله وحید . شماره بهمن سال ۵۳ ، شرح حال شریعتمدار سبزواری به قلم نویسنده .

۲ - ابوالحسن علی بن زید بیهقی (ابن فندق) تاریخ بیهق ، چاپ وزارت فرهنگ - تهران .

پنجم - مسجد سبز و آری

واقع در خیابان پهلوی روبروی باغ ملی از بناهای حاج محمد حسین تاجر سبزواری که ساختمان آن چند سال قبل اتمام پذیرفت.

ششم . مسجد سیادت

واقع در کوی همت آباد . از بناهای مرحوم آیت الله حاج میرزا حسن سیادت مجتهد که چندسال پیش ساخته شد. آن مرحوم از نگارنده برای بنای تاریخ آن شعری خواستند که در اینجا هم می نویسم :

سیادتى که به علم و عمل بود مشهور

گزند چشم و حوادث ز جسم و جانش دور

به علم اعلم و در زهد آیت عظمی

به يك اشاره شد از جانب خدا مأمور

بنسای تکیه و مسجد نهاد در بیهق

که تا ابد بجهان ماند این بنا معمور

چو خواست ابن امین تا رقم زند تاریخ

بلا درنگ خرد گفت « انه مغفور »

۱۳۸۲ ه . ق

مرحوم سیادتى اصلا از سادات قریه ایزی (ده بدنام) بود . از محضر

درس ایشان بسیار استفاده برده ام . عاقبت در ماه صیام ۱۳۸۵ در گذشت .

مساجد دیگری نیز در کوی عراق و کوی سریز و کوی سرسنگ و کوی

حمام حکیم و کوی پادروخت و کوی حوض چهارراه و کوی سرده وجود دارد

که زیاد معروف نیستند .

مدارس دینیه سبزوار

اول . مدرسه فخریه : معروف به مدرسه کهنه ، واقع در ضلع جنوبی

خیابان بیهق که سابقاً در بازار واقع بود . بنام **فخر الدوله دیلمی** ، مشهور

است . تولیت این مدرسه در دست سادات مختار شاهی از سادات طبس (۱) میباشد

در سالهای اخیر قسمتی از حجرات مدرسه در خیابان بیهق واقع گردید . متولی

وقت اطاقهای مدرسه را خراب و مجدداً آنها را بنا کرد .

دوم . مدرسه فصیحیه

این مدرسه را حاج عبدالصانع از ثروت خود در سال یکهزار و یکصد و

پنجاه و پنج ساخت و تولیت این مدرسه با اولاد و نتایج اوست و نعم ما قیل :

(۱) طبس به فتح اول و ثانی و سکون ثالث است ولی در تاریخ بیهق

اصل آن را تبشَن نوشته اند به حکم چشمه آب گرم که آنجا باشد و طبشَن

مینوشته اند غریبی طبس خوانده و مانده است .

این مدرسه کز نزهت آمد چو بهشت
 از عنبر وزر شده مر او را گل و خشت
 گوئی تو که کاتب قضا روز ازل
 این آیه برای سال تاریخ نوشت :
 آیه شریفه که مطابق سال تاریخ بنای مدرسه فصیحیه است این است :
 لقد اسس بنیانه علی تقوی من الله.

سبب این که مدرسه فصیحیه را مدرسه حاجی نیز گویند آن است که
 مرحوم حاج ملاهادی اسرار حکیم سبزواری سالها در این مدرسه
 تدریس حکمت می فرموده است لذا بنام وی نیز معروف شده.

سوم. مدرسه صلوات

که آن را مدرسه شریعتمدار میگویند. از آن جهت مدرسهٔ صلوات نام
 دارد که پیشتر برجای آن باغی بوده است معروف به باغ صلوات. و بدان سبب
 مدرسه شریعتمدار گویند که مرحوم حاج میرزا ابراهیم شریعتمدار
 آن مدرسه را به خرج خود بنا کرده در آن تدریس فقه و اصول میفرموده است
 بنای این مدرسه در سال یک هزار و سیصد هجری بوده است و چون شریعتمدار بلا-
 عقب بوده تولیت مدرسه را بعد از خود بیکی از خویشاوندانش بنام حاج میرزا
 محمد که خود نیز از علما و فضلا و مدرسین بوده و اگذار نموده است و بعد از او
 تولیت با اولاد اوست که متولی شهرت دارند .
 سه مدرسه فخریه و فصیحیه و صلوات در امتداد غرب و شرق خیابان بیهق
 واقع شده اند .

چهارم. مدرسه محمدیه

از بناهای مرحوم آیت الله حاج میرزا حسین فقیه سبزواری ساکن و
 مدفون در مشهد است که به سال یک هزار و سیصد و هفتاد و پنج از هجرت ساخته
 شد. آقای فقیه برای ماده تاریخ از نگارنده شعری خواستند چنین سروده شد:

این مدرسه کز صفاست رشک جنات
 از بام و درش مدام ریزد بزکات

با همت و سعی آیت الله فقیه

اتمام پذیرفت بنای حجر ات

تاریخ بنای آن سرود ابن امین
 هنگام ورود لب گشای از «روضات»

روضات در عدد حروف ابجد ۱۴۰۷ میشود و چون لب را که سی و دو و ۳۲
 میشود از آن کسر کنی ۱۳۷۵ میشود. این مدرسه در خیابان زند واقع است مرحوم
 فقیه فرزند آقا میرزا موسی مجتهد بود و باغ رضوان مشهد نیز به همت و سعی
 او احداث و در شمار یکی از مدارس علمیه مشهد است .
 پایان